

Gevolgen van het Gemeenschappelijke Landbouw Beleid vanaf 2005

Voor praktijkbedrijven uit het project Telen met Toekomst

Joanneke Spruijt-Verkerke

© 2003 Wageningen, Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Praktijkonderzoek Plant & Omgeving.

Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V. is niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij gebruik van gegevens uit deze uitgave.

Dit is een vertrouwelijk document, uitsluitend bedoeld voor intern gebruik binnen PPO dan wel met toestemming door derden. Niets uit dit document mag worden gebruikt, vermenigvuldigd of verspreid voor extern gebruik.

In opdracht van het Ministerie LNV

Projectnummer: 530040 (deelproject van Economische Perspectieven Geïntegreerd)

Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V.
Sector AGV

Adres : Edelhertweg 1, Lelystad
: Postbus 340. 8200 AK Lelystad
Tel. : 0320-291111
Fax : 0320-230479
E-mail : info.ppo@wur.nl
Internet : www.ppo.dlo.nl

Inhoudsopgave

pagina

SAMENVATTING.....	4
1 INLEIDING	5
2 HET NIEUWE EU LANDBOUWBELEID	6
2.1 Ontkoppeling inkomenssteun	6
2.2 Beperkte koppeling.....	6
2.3 Cross-compliance	7
2.4 Overige ondersteuning	7
2.5 Suiker	7
3 BEDRIJFSECONOMISCHE GEVOLGEN	9
3.1 Suikerbietensaldo	9
3.2 Saldo zetmeelaardappelen	10
3.3 Saldo granen en maïs	10
3.4 Bouwplansaldo	10
3.5 Bedrijfsresultaat	11
BRONVERMELDING	13

Samenvatting

Hervormingen van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid vanaf 2005 zullen ingrijpende gevolgen hebben voor akkerbouwers uit het project Telen met Toekomst. Bij de ont koppeling worden rechtstreekse subsidies voor gewassen vervangen door een bedrijfstoelage. De ont koppeling bij zetmeelaardappelen is beperkt. Op toelagen boven de €5.000 wordt een modulatiekorting toegepast, deze korting wordt jaarlijks verhoogd. Het suikerbeleid is vanaf 2006 aan grote veranderingen onderhevig. Er liggen 3 beleidsscenario's waarover de EU nog een beslissing moet maken. Scenario 1 is een voortzetting van de huidige regeling, bij scenario 2 worden de prijzen in de EU verder verlaagd en bij het 3^e scenario is er volledige liberalisering. Akkerbouwers krijgen bij het 2^e en 3^e scenario inkomenssteun.

Voor de 13 akkerbouwers van Telen met Toekomst worden de gewassaldi door deze beleidshervormingen gemiddeld een stuk lager dan in 2002:

Suikerbieten	611 tot ca. 1.400 €/ha lager, afhankelijk van het beleidsscenario
Zetmeelaardappelen	427 €/ha lager
Granen	310 tot 446 €/ha lager afhankelijk van de regio
Mais	420 €/ha lager

Het verbouwen van suikerbieten zal voor sommige bedrijven nauwelijks meer rendabel zijn, ondanks de steun die bij scenario 2 en 3 wordt gegeven.

Het gemiddelde bedrijfsresultaat van de Telen met Toekomst telers is in 2005 €1.900 lager dan in 2002. In 2012 is dit €9.800 lager dan in 2002 bij het gunstigste bietenbeleidsscenario en €19.100 bij de ongunstigste beleidsoptie. De onderlinge verschillen tussen de akkerbouwbedrijven zijn groot. Bedrijven van grote omvang en met een groot aandeel marktordeninggewassen worden het zwaarst getroffen. Kleinere bedrijven hebben niet te maken met de modulatiekortingen en krijgen bij inkomenssteun voor suikerbieten toeslag voor hun volledige bietenareaal. Bij de Telen met Toekomst bedrijven in de Veenkoloniën die in 2002 gemiddeld 92 ha groot zijn en op gemiddeld 92% van het areaal subsidiegewassen telen zal het gemiddelde bedrijfsresultaat in 2012 zelfs €16.500 tot €32.000 lager zijn dan in 2002.

Veel bedrijven zullen nu al nauwelijks een positief bedrijfsresultaat behalen. Met deze landbouwhervormingen in het vooruitzicht wordt het nu echt urgent om een lange termijn bedrijfsstrategie te maken.

1 Inleiding

Met het akkoord van Luxemburg van 27 juni 2003 is een start gemaakt met het nieuwe gemeenschappelijke landbouwbeleid (GLB) in de EU. Subsidies voor productie zullen zoveel mogelijk worden vervangen door bedrijfspremies, de zogenaamde ont koppeling. (Voor zetmeelaardappelen vindt er een beperkte ont koppeling plaats.) Er komt per bedrijf 1 bedrijfstoelage. Jaarlijks wordt hierop een korting ingehouden die oploopt tot 5%. Er zijn wel randvoorwaarden aan deze inkomenssteun (cross-compliance) gesteld op het gebied van milieu, voedselveiligheid en duurzaamheid van de landbouwgrond. De lidstaten moeten dit systeem vanaf 2005, maar uiterlijk in 2007 invoeren.

Het EU-suikerbeleid valt buiten deze plannen, maar is ook aan grote veranderingen onderhevig. Vanaf 2006 zullen de bietenprijzen een stuk lager zijn. Er is een aantal beleidsalternatieven waarover de Europese Commissie naar verwachting in het najaar van 2004 een besluit neemt.

In het project Telen met Toekomst doen 13 akkerbouwbedrijven mee. Zij zijn verdeeld over de veenkoloniën, het zuidoostelijk zandgebied en het zuidwestelijk kleigebied. Deze bedrijven lopen voorop in hun milieuvriendelijke en duurzame bedrijfsvoering. Hoewel de randvoorwaarden voor inkomenssteun nog niet concreet zijn zullen deze bedrijven daar naar verwachting goed aan kunnen voldoen.

Voor deze bedrijven worden de bedrijfseconomische gevolgen van het GLB en het te verwachten nieuwe suikerbeleid onderzocht. Uitgangspunt is 2002. Voor de korte (2005) en de middellange termijn (2012) wordt de invloed van de hervorming van het landbouwbeleid en de herziening van de suikerbeleid berekend. Per bedrijf wordt de in 2005 te ontvangen bedrijfstoelage op basis van de referentieperiode 2000-2002 bepaald en de subsidies van gedeeltelijk ont koppelde gewassen. Voor 2012 worden de kortingen op de inkomenssteun en veranderingen in de bietenprijzen en eventuele bietensteun doorgerekend.

2 Het nieuwe EU landbouwbeleid

2.1 Ontkoppeling inkomenssteun

De ontkoppeling gaat in principe in 2005 van start, maar lidstaten kunnen dit uitstellen tot uiterlijk 2007. Er komt een bedrijfstoeslag die is gebaseerd op de ontvangen inkomenssteun in de referentieperiode 2000 t/m 2002.

Deze bedrijfstoeslag is het gemiddelde bedrag van de totale inkomenssteun op een bedrijf van de jaren 2000, 2001 en 2002, berekend op een door Brussel voorgeschreven wijze. Op deze inkomenssteun wordt gekort bij landbouwbedrijven die meer dan €5.000 steun ontvangen. In de loop der jaren wordt deze korting als volgt verhoogd:

2005 3%
2006 4%
vanaf 2007 5%

Deze gelden worden gebruikt voor de financiering van de versterking van het plattelandsbeleid, de toetreding van nieuwe lidstaten en nieuwe maatregelen om milieuzorg, kwaliteit en dierenwelzijn te bevorderen en boeren aan de nieuwe EU-normen te kunnen laten voldoen. Vanaf 2007 beoordelen de Ministers van Landbouw jaarlijks in hoeverre er gekort moet worden op de bedrijfstoeslag opdat de landbouwbegroting tot 2013 niet overschreden wordt. In dit rapport is er vanuit gegaan dat de kortingen in 2012 zijn opgelopen naar 12,5%.

Op grond die voor inkomenssteun in aanmerking komt mogen geen groente, fruit of consumptieaardappelen worden geteeld. Telers van vrije gewassen zullen dus geen grote toename van concurrentie ondervinden als gevolg van dit nieuwe beleid.

De hervorming van het GLB heeft geen betrekking op suiker, hiervoor wordt een apart beleid gemaakt.

2.2 Bepaalde koppeling

Zetmeelaardappelen: Tot op heden is er een minimumprijs en een rechtstreekse gewassubsidie. De minimumprijs blijft gehandhaafd. Van de gewassubsidie zal 40 % worden opgenomen in de ontkoppelde steun. (op grond van leveranties in de referentie jaren) Het overige deel hiervan blijft een rechtstreekse subsidie voor de teelt van zetmeelaardappelen.

Granen: De rechtstreekse steun blijft €63 per ton. De seizoenscorrectie (maandelijkse verhogingen) wordt met 50% verlaagd.

Braak: Het verplichte gedeelte braak mag rouleren. De percelen mogen jaarlijks wisselen en er mogen ook stroken langs waterlopen braak gelegd worden (min. 10 meter tot evt. 5 meter bij gegronde milieuredenen)

Eiwithoudende gewassen: De toeslag per productiehoeveelheid (€9,5 per ton) wordt omgezet in een areaalbetaling van €55,57 per ha. (er komt wel een maximum EU-areaal vanaf 2004)

Energiegewassen: €45 per ha, mits contract met verwerkende industrie of eigen verwerking. (ook hier een maximumareaal in de EU vanaf 2004)

Gedroogde voedergewassen: Verwerkingssteun van €33 per ton

Landbouwzaai: Lidstaten mogen per gewas bepalen of de steun wel of niet ontkoppeld wordt. Het is voor Nederland dus nog onduidelijk of de steun voor landbouwzaai komt te vervallen.

2.3 Cross-compliance

Voorwaarde voor het verkrijgen van de bedrijfstoelage is het voldoen aan 18 bestaande Europese Verordeningen en richtlijnen op het gebied van milieu, volksgezondheid en diergezondheid, gezondheid van planten en dierenwelzijn en het er voor zorgen dat de bodem in goede landbouw- en milieueconditie blijft. Dit wordt cross-compliance genoemd. De invoering is geleidelijk, 8 vanaf 2005, in 2006 7 erbij en in 2007 3 erbij. Dit zijn nieuwe voorwaarden, de huidige cross-compliance voorwaarden komen te vervallen. In dit onderzoek wordt ervan uitgegaan dat de Telen met Toekomst telers zonder verdere kosten aan deze voorwaarden zullen voldoen, omdat zij nu al voorop lopen in een milieuvriendelijke bedrijfsvoering.

2.4 Overige ondersteuning

Dit zijn mogelijke maatregelen waarover in Nederland nog besloten moet worden of en zo ja hoe deze ingevoerd zullen worden:

Advisering: Landbouwers kunnen vanaf 2007 vrijwillig deelnemen aan een adviseringssysteem. (Max. 80 % van de kosten tot max. €1.500) Na 2010 zou er een verplichting hiervoor kunnen komen voor bepaalde groepen akkerbouwers.

Kwaliteitsstimulering: Bedrijven kunnen steun krijgen voor deelname aan regelingen ter verbetering van de kwaliteit van landbouwproducten, het productieproces en kwaliteitswaarborging voor de consument. (Max. €3.000 per bedrijf per jaar en max. 5 jaar) Ook producentengroeperingen kunnen steun krijgen voor consumentenvoorlichting en afzetbevordering van producten die vallen onder bepaalde kwaliteitsregelingen. (Max. 70 % van de subsidiabele projectkosten)

Voldoen aan normen: Akkerbouwers kunnen financieel ondersteund worden bij aanpassingen aan EU-normen op het gebied van milieu, volksgezondheid, plantgezondheid en arbeidsveiligheid die nog niet in nationale regels zijn omgezet. (tijdelijke degressieve steun, max. €10.000 per jaar in een bepaald jaar en max. 5 jaar)

Investeringssteun jonge landbouwers: Deze EU-steun wordt verhoogd.

2.5 Suiker

Genoemde hervormingen hebben geen betrekking op suikerbieten. Vanaf 2006 zal het huidige EU suikerbeleid echter ook gewijzigd worden. Fischler heeft 3 scenario's voor de hervorming van het suikerbeleid aan de EU voorgelegd:

1. Voortzetting van de huidige regeling na 2006
2. Verlaging van de interne prijzen in de EU
3. Volledige liberalisering

Deze scenario's zijn gebaseerd op een uitgebreide effectbeoordeling door de Europese commissie. Bij handhaving van de huidige Gemeenschappelijke Marktordening (scenario 1) worden de productiequota en interne prijzen verlaagd. Volgens scenario 2 worden de productiequota in de periode 2006-2011 geleidelijk afgeschaft en past de interne marktprijs zich aan de prijs van ingevoerde suiker aan. Ter verzachting van de grote prijsdaling komt er na 2012 een inkomenstoelage voor de producenten. Bij afschaffing van de interne prijzen en de productiequota (scenario 3) wordt de bietenprijs nog lager, maar komt er ook inkomenssteun. Als mogelijkheden voor inkomenssteun worden genoemd: 50 % compensatie voor de prijsdaling voor de eerste 5 hectare of steun tot 10 hectare op het niveau van de graansubsidie. In dit rapport worden beide mogelijkheden voor inkomenssteun doorgerekend als respectievelijk suikertoeslag a en b. Pas in 2004 wordt definitief een scenariokeuze gemaakt.

In de volgende tabel is een relevante samenvatting van de effectbeoordeling voor suikerbietentelers weergegeven voor het jaar 2012:

	Bietenprijs 2012 (€/ton)	Directe inkomenssteun 2012
Scenario 1	40	nee
Scenario 2	25	Ja
Scenario 3	21	Ja

Overigens betekent dit niet dat de Commissie moet kiezen voor een van deze 3 scenario's. Het is ook (heel goed) denkbaar dat de Commissie na de bespreking in de Landbouwrap met een voorstel komt dat elementen van verschillende opties bevat.

3 Bedrijfseconomische gevolgen

In dit rapport worden enkele bedrijfseconomische begrippen gebruikt die hier worden omschreven:

Bruto geldopbrengst gewas = opbrengst van het gewas + EU-toeslag voor het gewas
(bijvoorbeeld de huidige graantoeslag en de voorgestelde suikertoeslag, maar **niet** de bedrijfstoeslag)

Gewassaldo = bruto geldopbrengst gewas – toegerekende kosten van het gewas

Bouwplansaldo = bruto geldopbrengst alle gewassen/ oppervlakte alle gewassen
(de bedrijfstoeslag is hier niet in opgenomen)

Bruto geldopbrengst bedrijf = bruto geldopbrengst gewassen + bedrijfstoeslag

Netto bedrijfsresultaat = totale bruto geldopbrengst + bedrijfstoeslag – totale toegerekende en niet-toegerekende kosten

3.1 Suikerbietensaldo

De invloed van het in 2012 nieuw in te voeren EU-suikerbeleid op het bietensaldo is afhankelijk van het uiteindelijke scenario.

beleidsscenario	afname bietensaldo t.o.v. 2002
1 Prijsdaling tot €40	-611
2a Prijsdaling tot €25 en prijscompensatie tot 5 ha	-1.160
2b Prijsdaling tot €25 en steun tot 10 ha	-1.212
3a Prijsdaling tot €21 en prijscompensatie tot 5 ha	-1.340
3b Prijsdaling tot €21 en steun tot 10 ha	-1.458

Scenario 1 is het gunstigst voor de telers. Bij dit scenario worden de productiequota verlaagd en dalen de prijzen voor A en B bieten tot €40 per ton. Voor Telen met Toekomst bedrijven daalt het bietensaldo dan gemiddeld €611. Volgens scenario 2 worden de quota geleidelijk afgeschaft en dalen de prijzen tot €25 per ton, maar wordt er wel inkomenscompensatie gegeven. Zelfs als deze suikertoeslag wordt meegerekend neemt het bietensaldo dan nog met ca. €1.200 af. Bij volledige liberalisatie volgens het 3^e scenario daalt de bietenprijs naar €21 maar is er ook inkomenssteun. Ondanks de suikertoeslag is het bietensaldo dan zelfs ongeveer €1.400 lager.

Er wordt op 2 verschillende manieren inkomenssteun berekend bij scenario 2 en 3. Bij a wordt de helft van de prijsdaling vergoed voor de eerste 5 ha suikerbieten, bij b wordt tot 10 ha steun gegeven op het niveau van de graansubsidies. Bij scenario 2 maakt het voor de Telen met Toekomst bedrijven weinig uit welke methode er wordt toegepast. Bij volledige liberalisatie is methode b gemiddeld wat gunstiger voor het bietensaldo van deze bedrijven.

Als we ervan uitgaan dat de huidige saldi van de Telen met Toekomst telers rond de €1.500 á €2.000 liggen, zullen deze forse dalingen in saldo dit gewas voor deze bedrijven tot een minder of nauwelijks rendabel akkerbouwgewas in het bouwplan maken.

3.2 Saldo zetmeelaardappelen

De minimumprijs voor zetmeelaardappelen blijft bestaan. Van de compensatie die nu €111 per ton zetmeelequivalent bedraagt wordt 40 % ontkoppeld. Het saldo voor zetmeelaardappelen neemt hierdoor voor de 4 veenkoloniale bedrijven met gemiddeld €427 af. Deze ontkoppelde inkomenssteun voor zetmeelaardappelen wordt in de bedrijfstoelage opgenomen.

3.3 Saldo granen en maïs

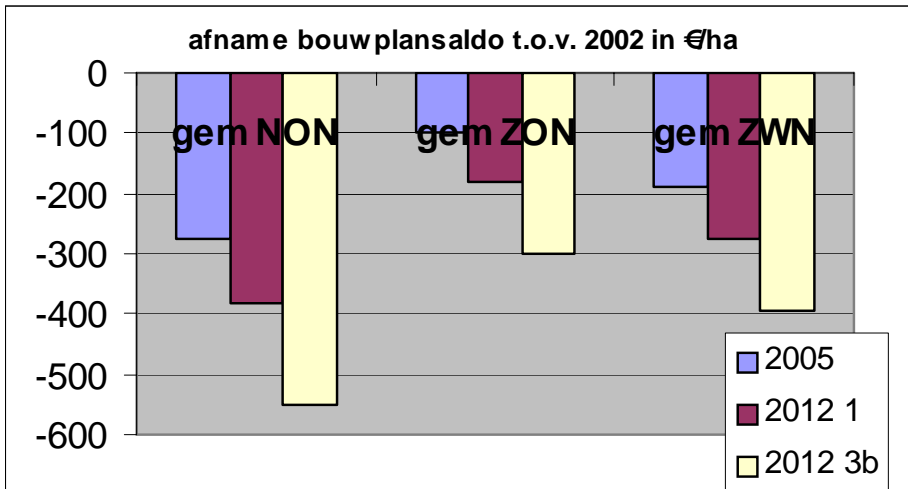
Door het wegvallen van de rechtstreekse gewassubsidies daalt het graansaldo met €310 in NON en ZON en met €446 in ZWN. Het maïssaldo zal €420 lager zijn. Subsidies over de periode 2000-2001 zullen opgenomen worden in de bedrijfstoelage.

3.4 Bouwplansaldo

Als gevolg van de wijzigingen in het EU-landbouwbeleid neemt het bouwplansaldo van de onderzochte bedrijven in 2005 met gemiddeld €193 af. In dit jaar zijn nog uitsluitend de gevolgen van de ont koppeling zichtbaar. Vanaf 2006 zal ook het suikerbeleid zijn aangepast. Het bouwplansaldo daalt dan afhankelijk van het suikerbeleidsscenario met €287 tot €425. (De bedrijfstoelage is niet in het bouwplansaldo opgenomen.)

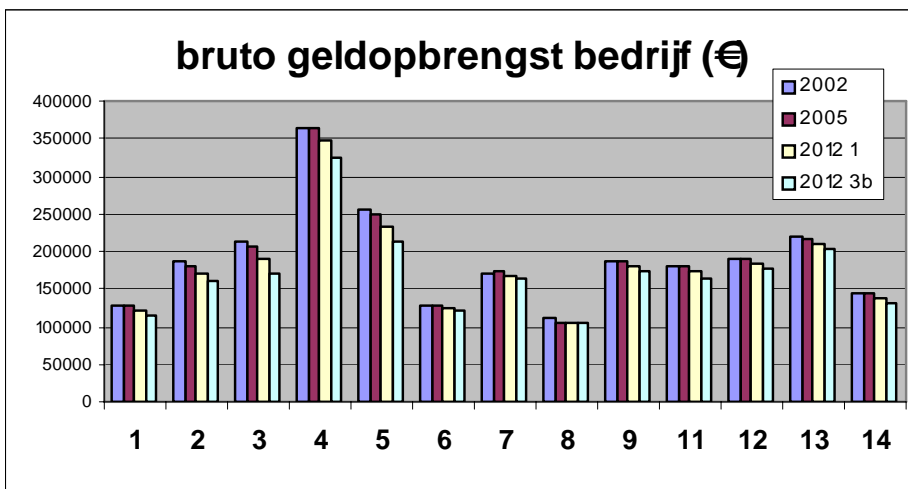
Jaar	Scenario bietenbeleid	Vershil bouwplansaldo t.o.v. 2002
2005	Hervorming GLB	-193
2012	Hervorming GLB + 1 Prijsdaling tot €40	-287
2012	Hervorming GLB + 2a Prijsdaling tot €25 en prijscompensatie tot 5 ha	-373
2012	Hervorming GLB + 2b Prijsdaling tot €25 en steun tot 10 ha	-382
2012	Hervorming GLB + 3a Prijsdaling tot €21 en prijscompensatie tot 5 ha	-401
2012	Hervorming GLB + 3b Prijsdaling tot €21 en steun tot 10 ha	-425

Tussen de regio's zijn er grote verschillen in gemiddelde bouwplansaldi. Bij de veenkoloniale akkerbouwers is de saldoovermindering ten opzichte van 2002 het hoogst. Deze groep verbouwt dan ook op gemiddeld 92 % van de oppervlakte van het bedrijf marktorderingsgewassen (zetmeelaardappelen, suikerbieten, granen en maïs). De groep uit ZON ondervindt de minste invloed op het bouwplansaldo. Zij verbouwen naast gemiddeld 38 % marktorderingsgewassen ook relatief meer vrije gewassen als consumptieaardappelen en groenten. De Zuidwestelijke groep zit hier tussenin met gemiddeld 58 % gesubsidieerde gewassen op de bedrijfsoppervlakte.

3.5 Bedrijfsresultaat

De bruto geldopbrengst van het bedrijf bestaat uit de bruto geldopbrengst van de gewassen plus de bedrijfstoelage. Door de ont koppeling daalt voor de onderzochte groep bedrijven in 2005 de bruto geldopbrengst van de bedrijven gemiddeld 1% ten opzichte van 2002. Door verdere vermindering van de bedrijfssubsidie en invoering van een nieuw suikerbeleid in 2012 daalt de gemiddelde bruto geldopbrengst verder met 5 tot 10 % (t.o.v. 2002) afhankelijk van het uiteindelijke scenario voor het suikerbeleid.

De bedrijven 1 t/m 5 liggen in NON, 6 t/m 9 in ZON en 11 t/m 14 in ZWN.

De totale bruto geldopbrengst van de bedrijven daalt, terwijl daar geen vermindering in kosten tegenover staat. Bij ongewijzigde bedrijfsvoering daalt het netto bedrijfsresultaat dus met hetzelfde bedrag als de bruto geldopbrengst.

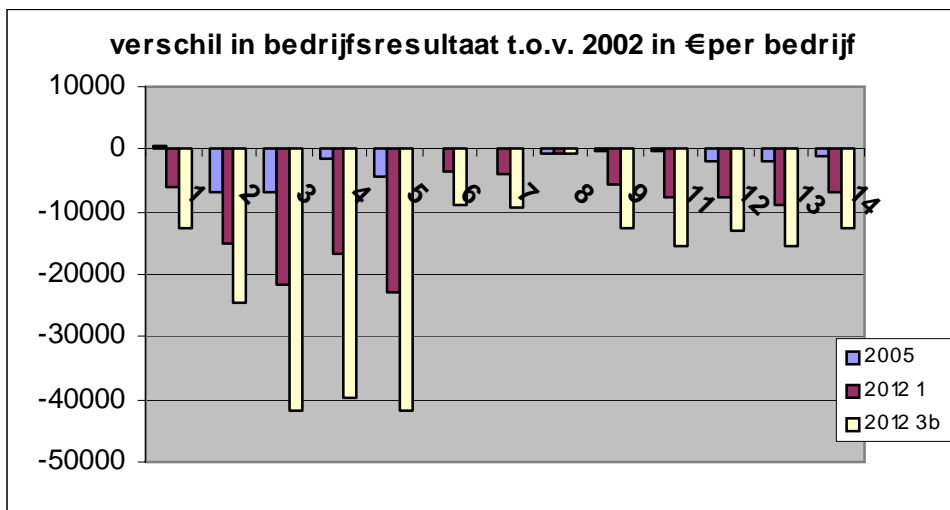
Door de ont koppeling neemt het gemiddelde netto bedrijfsresultaat van de Telen met Toekomst telers in het eerste jaar van invoering van het EU beleid af met gemiddeld €1.900. In de daaropvolgende jaren wordt deze afname steeds groter door toename van de modulatiekortingen en door invoering van het nieuwe suikerbietenbeleid vanaf 2012. In 2012 is het gemiddelde bedrijfsresultaat op de bedrijven €9.800 tot €19.100 lager dan in 2002. (Uitgangspunt bij deze berekeningen is dat de modulatiekorting van 5% in

2007 opgelopen is naar 12,5 % in 2012. Indien de korting na 2007 niet verder wordt verhoogd en in 2012 dus nog steeds 5% bedraagt is de gemiddelde afname in bedrijfsresultaat €8.900 tot €18.200 lager dan in 2002.)

Afname gemiddeld bedrijfsresultaat t.o.v. 2002			
	2005	2012 - 1	2012 - 3b
gem NON	-3.744	-16.454	-32.030
gem ZON	-186	-3.437	-7.994
gem ZWN	-1.246	-7.718	-14.093
Totaal gem	-1.880	-9.761	-19.115

De verschillen tussen de regio's zijn volgens deze berekeningen groot. De groep telers in de Veenkoloniën ziet het bedrijfsresultaat t.o.v. het uitgangsjaar dalen met €3.700 in 2005 en met €16.500 tot €32.000 in 2012. Voor de groep ZON is de vermindering in bedrijfsresultaat relatief het kleinst. Verschillen tussen de regio's worden enerzijds veroorzaakt door het verschil in aandeel subsidiegewassen en bieten in het bouwplan zoals beschreven in de vorige paragraaf en anderzijds door het verschil in bedrijfsomvang. In NON was de gemiddelde bedrijfsomvang in 2002 92 ha, in ZON 37 ha en in ZWN 60 ha. Hoe groter het bedrijf hoe hoger de bedrijfstoelage. Bij alle 4 de akkerbouwers uit ZON was de bedrijfstoelage lager dan €5.000. Hier worden geen modulatiekortingen op toegepast. De telers uit NON en ZWN hebben allen een bedrijfstoelage die hoger is dan €5.000 en worden in 2005 3% gekort en in 2012 12,5%. Akkerbouwers met grote arealen bieten krijgen relatief minder suikertoeslag omdat deze steun aan een maximumareaal van 5 of 10 ha verbonden is.

Zoals te zien in de volgende grafiek zijn ook binnen de regio grote onderlinge verschillen waarneembaar. De bedrijven 1 t/m 5 liggen in NON, 6 t/m 9 in ZON en 11 t/m 14 in ZWN.

Veel bedrijven zullen in 2002 al nauwelijks een positief netto bedrijfsresultaat behaald hebben. De grote vermindering in inkomen die hen de komende 10 jaar te wachten staat, moet hen aanzetten tot een nieuwe strategie voor de toekomst. Voor ieder individueel bedrijf zal de keuze afhangen van de eigen sterke en zwakke punten en de kansen en de bedreigingen die er plaatselijk zijn. Bedrijfsbeëindiging, schaalvergroting, een neventak, specialisatie en integratie in de bedrijfskolom zijn voorbeelden van strategieën. De tijd dringt voor strategische beleidsvorming op akkerbouwbedrijven.

Bronvermelding

Belangrijke mededelingen inzake de levering van zetmeelaardappelen aan AVEBE (benodigde hoeveelheden aardappelen voor ton zetmeelequivalenten per OWG)

Correspondentie met het parlement 07-07-2003: Landbouw- en Visserijraad: Verslag juni 2003 TRC 2003/5462

EU-Persbericht, 23 september 2003: Commissie opent debat over hervorming suikerbeleid EU

Goed om te weten; Brussel en data; Boerderij april 2003

Kwantitatieve Informatie Akkerbouw en Vollegrondsgroenteteelt 2002; W.A. Dekkers; PPO302

Reforming the European Union's sugar policy: commission staff working paper; Commission of the European Communities, 2003. (http://europa.eu.int/comm/agriculture/publi/reports/sugar/index_en.htm)

Telen met Toekomst Bedrijfsrapporten voorloperbedrijven 2002

www.minlnv.nl/thema/internat/europa